

KADİM SÜMERLERDE AİLE VE KADININ ÖNEMİ

Dr. Sabina Neimetzade
Canaslan

(Türkiye)

Sümer dönemlerinde aile mütessesine büyük önem verilmiştir. Özellikle koca, kadın ve çocuklardan oluşan aile bireyleri arasındaki iletişim, ilişki sağlam esaslara dayanıyordu. Çocukların baba ve annelerine olağanüstü saygısı ve itaati vardı. Baba ve annelerin de sevimli çocuklarına olan şefkati, ulvi sevgisi aile birlikteliğinin önemli unsurları sayılıyordu.

“Aile eski Yakınoğu toplumlarının çekirdeğini oluşturmaktaydı. Ataerkil bir yapıya sahip Sümerliler de elbette ki, taşınmaz malların ve aile kültürünün aktarımı baba soyluydu. Fakat Sümerlilerde kadının da toplum içinde saygın bir rolü vardı. Kadın, evliliğın amacı olan soyun devam etmesini sağlayan doğurma işlevi nedeniyle aile içinde seçkin bir yere sahipti. Anne olan her kadına saygı gösterilirdi. Çocuk sahibi olma, özellikle de erkek bir çocuğa sahip olma, evli çiftte aile varlığının aktarımı, yaşlılık günleri için bakım ve hatta ölümler kültürü sayesinde öbür dünyada bir yaşam saklamaktaydı.” (Pierre Bordreuil, Françoise Briguel-Chatonnet, Cecile Michel, Tarihin Başlangıçları, Çev. Levent Başaran, Alfa Yay. İstanbul, 2015, s. 271-272)

Sümerlerde kadınlar anadır, mukaddes ve saygın bir varlık sayılıyordu. Çünkü doğurarak dünyaya yeni insan yavruları getiriyorlardı. Kadımsız toplum yükselmiyordu, çoğalmıyordu. Özellikle tarıma kadınlar önyak olmuşlar ve tahıldan ekmek yapmayı başarıyorlardı. Sümer’de Büyük Ana Tanrıça – “Ninhursag”, diye anılıyordu. Sümer’de erkek çocuklarla birlikte kız çocukların da okullara gittikleri anlaşılmaktadır. (Nazmiye Mutluay, “Eski Çağda Yakınoğu Toplumlarında Kültürel Yaşam”, Alter Yay. Ankara, 2015, s. 126-127).

Sümer’de, siyasal yaşamda erkeklerin yanında kadınlar, Kral eşleri olarak veya Krallık yaparak Sümer tarihinde önemli roller oynamışlardır. Halkın içinden olan her hangi bir kadın kendi başına ticaret yapabiliyordu. Ayrıca mal sahibi olabiliyor, hatta borç alıp verebiliyor, kefil bile ola biliyordu. Zorunlu olduklarında dava açabiliyor ve mahkemelerde de tanıklık yapabiliyordu. Kısacası, kadınlar tarlalarda, bahçede, su kanalları açma, dokumacılık gibi işlerde de başarıyla çalışabiliyorlardı. Sümer’de kadın şerefli görevlerde de kendi başarılarını sergiliyordu: doktor, ebe, berber, sekreter, denetleyici ve meyhaneci oluyorlardı. İş annelerden kızlara geçiyordu. Böylece kadınlar toplumda bütün bu görevlerde fevkalade başarı sergiliyorlardı.

Sümer’de tek eşlilik vardı. Eğer kadının çocuğı olmazsa kadının izniyle kocası ikinci bir kadın alabi-

liyordu. Burada ciddi bir kural da önemliydi: birinci kadın, ikinci kadını çocuğu olduktan sonra satabiliyordu veya evinden dışarı atabiliyordu. Eğer kadın kocasını istemezse, aralarında anlaşmazlık olduğunda, uygar insanlar gibi mahkemeye boşanabiliyordu. Eğer yazılı belgesi olmayan bir evlilik yasal değildi.

Sümer tarihinin usta araştırmacısı, Muazzaz İlmiye Çığ'ın "Tarih Boyunca Kadın" kitabından okuyoruz: "Sümerlilerin Ünlü Lagaş Kralı Urukama, M. Ö. 2.400 yıllarında yaptığı reformlarda kadınlara yeni haklar ve itibar getirmiştir. Ur Kralı Mezarlarında adı ve tacı bulunan Kralçe Puabı (Şubat), Kiş'te bir sülale kuran Kubaba, komşu beylere diplomatik elçiler gönderen Kralçe Barnamtarra ve Şag Şag bunlardır. "Urukağına Reformu" kadın haklarının ele alındığını gösteren dünyada ilk yazılı belgedir. Bu belgeye göre fakir ve dul kadınlar zengin ve güçlüler tarafından ezilmeyecek, kadın ile erkek aynı işte aynı ücreti alacaktır."

Sümer'de kadınların ekonomik durumuna gelince şunu ifade edebiliriz: kadınlar çalıştıkları gibi mülk sahibi olabiliyorlar; ev, bahçe tarla, hayvan, köle bile alıp satabiliyorlar; ayrıca faizli faizsiz borç alabiliyorlar. Hatta erkeklerle ortak iş yapabiliyorlar. Bağımsız olarak mahkemelere gidip dava açabiliyorlar, hatta tanıklık bile yapabiliyorlardı. Bu işleri yaptıklarında belgelerde kendilerine ait mühürlerini kullanıyorlardı. Her kadının ve erkeğin kendi mühürleri vardı.

Sümerlilerde evlilik

Aile müessesesi, Sümer'de toplumun nüvesini teşkil ediyor. Aile – Sümerlilerde çok sağlam temel üzerine kurulmuştu. Aileye olan sadakat, sevgi ve münasebet, çok-çok üst seviyede olmuştur. Sümer'de aile konusuna çok titiz yaklaşıyorlardı. Örneğin, Sümerlilerde erkekler ancak bir kadın ile evlenebiliyordu. Ve bu evliliğin mutlaka bir mukavele (şimdiki anlamda kebinkeşme) ile de teyidi zorunluydu. Çünkü mukavelesiz evlilik kesin yapılamazdı veya muteber değildi. Sümerlerde bütün bu süreçler kamuna bağlıydı ve her birey kanunu titizlikle koruyordu. Her kes her alanda kanun üzerine hareket ediyordu; kanuna bağlılık ise her birey için bir kuraldı. Bu mukavelelerin imzasından önce erkeğin velisi kızın velisine müracaat edip kızı ister, olumlu cevap aldıktan sonra nişan hediyesi olarak muayyen bir meblağ, ya takım, ya kıymetli altınlar gönderiyordu. İşte bu nişan hediyesine "TIRKHATU" denilirdi. Bu hediye verildikten sonra bir nevi nişan da gerçekleşmiş oluyordu. Peki, kızın ailesi tarafından erkeğe neler veriliyordu, dersiniz? Erkek tarafından verilen "Tirkhatı"ya karşılık kızın velisi de damadına "ŞERIKTO" denilen ve erkekten gelen hediyeyle kıymetçe hiç de aşağı olmayan bir hediye veriyordu. Kadim geleneğe göre kadın, kendisine verilen bu hediyeyle ölünceye kadar güvende saklardı. Evlendiklerinden sonra her iki hediye kadının kendi malı oluyordu. Kadın dünyasını değiştğinde, Tirkhatu ve Şerikto çocuklarına intikal ederdi. Eğer çocukları yok ise Tirkhatu kocasına, Şerikto ise kadının akrabalarına veriliyordu. Bütün bu işlemler çok büyük titizlikle ve dürüstçe yapılıyordu.

Sümerdeki aile kanunu, Sümerlilerin aile bağlarını sağlam tutmaya, sadece karı koca arasında değil, tüm aile bireyleri – ana, baba ve evlatları arasında da samimiyeti, sevgiyi, saygıyı pekiştiren, muhafaza etmeye büyük özen, önem verdiklerine şahit oluyoruz.

Bir başka husus da şudur; eğer kadın eşine bir çocuk veremezse, erkeğin kadını çeyiziyle birlikte ailesinin evine göndermeye hakkı vardır. Zina yapan kadının cezası ölümdü (Hammurabi Yasaları, 138. Madde; 129. Madde).

Sümerlerde daha bir önemli hususu da vurgulamak isterim. Evli kadınların kendilerine özgü malları, köleleri bulunuyordu. Onları istedikleri gibi kullanıyorlardı; hatta çocuklarını bile satabiliyorlardı. Kocasını ile müşterek iş yapabiliyor, borç alıp verebiliyordu. Buna karşılık kocasından miras hakkı yoktu. Ancak isterse kocası mallarından hediye olarak ona verebiliyordu.

Sümerlerde birden fazla kadınla evlenmek

Genel olarak Sümer töresinde tek bir kadınla evlilik esas kural olarak devam etmiştir. Fakat istisnai bazı durumlar mevcut olmuştur. Örneğin, daimi bir hastalığı nedeniyle kadın kuvvetten düşmüş ise neslin devamı için erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesine izin veriliyordu. Fakat böyle durumlarda erkek

ilk evlendiği kadına bakmaya mecburdu.

Sümerlilerde ailelerin çocuk sahibi olmaları büyük önem taşıyordu. "Gılgamış", "Enkidu" ve "Ölümler Dünyası" adlı Sümer öyküsüne göre insan ne kadar çok çocuk sahibi oluyorsa, öbür dünyada o kadar iyi yaşamaktaydı. Bu sebepten her çeşit taş, bitki ve büyü'nün kadının gebe kalmasına yardım ettiğine ve gebelikle doğum sırasında çocuğu koruduğuna inanılırdı... Sümerlerde çocuğa büyük ihtiyaç duyuluyordu ve gebe kadınlara büyük saygı ve sevgiyle yaklaşıldı. Gebe kadınlara her türlü olanaklar, o ailelere her türlü yardımlar ediliyordu. Gebe kadınları Sümerliler göz bebeği gibi koruyorlardı ve o ailelere her türlü maddi-manevi destek veriliyordu. Ama çocuğunu aldırtan bir kadın ve ona yardım edenler kazığa oturtuluyordu ve mezarsız bırakılıyordu.

Sümerli anne ve babalar özellikle bebeklik döneminden itibaren çocuklarının sağlığı ile titizlikle ilgilidiler. Kazılarda ortaya çıkarılan âşık oyunu kemikleri; tekerlikli minyatür insanlar ve hayvanlar; dört yüzlü zarlar; oyun tahtaları, çeşitli oyuncaklar çocukların anne ve babalarıyla nasıl eğlendiklerini gösteriyor. Fakat köle çocukları 4-5 yaşlarından itibaren annelerinden ayrı satılabiliyordu... Özgür ailelerin çocukları ise boşanma durumunda bile anneleriyle kalabiliyordu.

Sümerlilerde boşanma hakkı kanunla kabul edilmiş bulunuyordu. Ama boşanmalar bazı mücbir sebeplere bağlanmış bulunuyordu: örneğin, ölümler, iflas, hastalık, kısraklık ve tutukluluk durumlarında boşanmalara izin veriliyordu. Böyle durumlarda erkekler kadına tazminat vermeye mecburdu. Fakat boşanma gerçekleştiğinde kadının kocasından çocuk olup olmadığına göre hüküm değişiyordu. Eğer boşanan kadının kocasından çocuğu varsa babasının evinden getirmiş olduğu cihazi, yani "Seriktu"yu alıyordu. Ayrıca evladının yetiştirmesi ve eğitimi için kocasının gayrimenkullerinden istifade etme hakkına sahipti. Kocasını öldüğünde de kalan mirastan bir oğul hissesi alıyordu. Yalnız bundan sonra istediği kimse ile ikinci evlilik yapabiliirdi. Böylece kadının hak ve hukuku kanun tarafından titizlikle savunuluyordu. Fakat kadını zina gibi bir fiilden dolayı erkek tarafı boşarsa, kadın bir hak iddia edemezdi. Hatta baba evinden getirmiş olduğu çeyizi dahi kocasına bırakmaya mecbur oluyordu.

Kadınlara da bir ayrıcalık, hak tanınıyordu; kocasının kayıtsızlığı, müşterek hayata riayetsizliği nedeniyle boşanma talep edilebilirdi. Böyle durumlarda eğer mahkeme kabahatin erkekte olduğuna karar veriyorsa kadın hem kocasından ayrılabilir, hem de getirmiş olduğu çeyizi alabilirdi.

Sümerlerde kanun, fevkalade titiz, dürüstçe işliyordu ve hiç zaman kanun dışına çıkılmazlardı. Hiçbir sebebi olmadan karısını terk eden erkekler büyük tazminat ödemekle cezalandırılırdı. Ayrıca sebep-siz yere kocasını bırakan kadınlar suya atılmak suretiyle cezalandırılırdı. Başka bir ayrıcalık da vardı: vatanına ihanet eden kocasının karısı isterse boşanabilirdi.

"...Dul kadınlar kızlarını evlendirirken aile reisi rolünü üstleniyorlardı. Emar ya da Ekalte'de bulunan birçok vasiyetnameye göre kocalar eşlerini çocuklarının "Ana Babası" olarak atayarak tüm yetkilerini analara bırakıyorlardı. Dul kadın yapılan evlilikte çocuğunun olmaması durumunda ise çeyiziyle beraber baba evine dönebilir, hatta yeniden evlenmesine izin veriliyordu. Eğer kadın çocuk doğurmadan ölürsa, dul kalan eşi karısının evlenirken getirdiği çeyizini kadının ailesine iade ediyordu"(Pierre Bordreuil, Frankoise Briguel-Chatonnet, Cecile Mishel, "Tarihin Başlangıçları". Çeviri Levent Başaran, Alfa Yay. İstanbul, 2015, s. 274).

Sümer kanunlarında dulluk kavramı da yer alıyordu. Yapılan evliliklerde erkekler daha yaşlı olduklarından dolayı çoğu zaman eşinden önce ölüyordu. Böyle durumlarda kanunlar kadının haklarından yana yadı: eşinin ölümlerinden sonra da kocasının evinde yaşamasına izin veriliyordu. Böyle durumlarda bile kanunlar kadınların hak ve özgürlüklerini daima koruyordu. Kocasını ölen kadın geçimini, eşinin bıraktığı dulluk geliriyle, mirası olası bir katılımla, ya da ona bakmakla yükümlü olan aile varlığının mirasçısı çocukları sayesinde sağlıyordu.

Sümerlerde kadınlara fevkalade önem veriliyordu, çünkü kadının, toplumun büyümesinde müstesna rolü vardı. Ayrıca kadın, bolluğun, bereketin sembolü ve ülkenin büyümesinde, Ordunun çoğalmasında özel yere sahipti. Sümerlerde kadınları her yerde görmek mümkündü; tarlada ekin ekiyor, evde ailenin geçimini sağlıyor, devletin içinde hizmet veriyor, toplumun pekişmesine, çoğalmasına bilhassa yardımlarda bulunuyordu.

Buna göredir ki kazılarda bulunan heykellerin çoğunda kadınlar işlenmiştir, resimlerde de kadınları görmekteyiz.